

Останніми десятиліттями питанням трудового виховання дітей дошкільного віку в Україні не приділяли належної уваги. Ця негативна тенденція склалася на фоні загальних соціально - економічних негараздів, що розмежували українське суспільство за рівнем матеріальних статків і значно нівелювали духовні, моральні цінності, серед яких і цінність чесної, сумлінної, морально-мотивованої праці. Як наслідок – деформація світосприйняття і світорозуміння дітей, не привчених бачити у праці основу людського існування, самовиявлення, самоствердження, самореалізації і звиклих до споживацької позиції.

Дослідження, проведені у дошкільних навчальних закладах, виявили **низку проблем в організації дитячої праці**, вихованні дітей засобами трудової діяльності. Незважаючи на те, що предметно-практична діяльність посідає третє місце серед інших видів дитячої діяльності після ігрової та навчально-пізнавальної, інтерес дошкільників до праці дорослих і самостійного виконання практичних завдань невисокий (його проявляють лише 7—12% дітей), навіть у старшому дошкільному віці відмічають тенденцію до його зниження, механічного виконання дій. Це спричинено **низкою чинників**, як от:

- *певна одноманітність трудової діяльності дітей* упродовж перебування їх у дошкільному закладі (найчастіше самообслуговування, традиційні чергування за графіком по їдальні та по заняттях, періодичні доручення-накази, примусові, обов'язкові й однакові для всіх дітей групи заняття з ручної праці). При цьому зміст завдань та запропоновані для виконання прийоми роботи, обладнання і матеріали нерідко не задовольняють інтереси й можливості старших дошкільників, адже їхні творчі задуми, технічна вправність, фізична витривалість і рівень розвитку вольових якостей уже більші, ніж у малюків;

- *недостатня мотивація дитячої праці*, яку діти найчастіше виконують з прагматичних міркувань задля задоволення своїх потреб. Дошкільники не здатні самостійно досягнути значущість праці дорослих для суспільства і користь власної для найближчого оточення. При цьому родина фокусує увагу на підготовці дітей до шкільного навчання, нівелюючи роль виховання працею у становленні особистості, а дошкільний заклад більше реагує на запити батьків, ніж на інтереси і потреби особистісного зростання малюків;

- *підпорядкування дитячої праці авторитету дорослого*, який «тисне» на дитину і примушує її до формального, часто неякісного виконання певної роботи на негативному емоційному фоні;

- *недоотримання систематичності, поетапності формування предметно-практичних умінь і навичок*, внаслідок чого значна кількість дітей до кінця перебування в дошкільному закладі не вміють або не бажають брати участь у запропонованій роботі, нерідко пояснюючи відмову коротко — «не вмію», «не хочу», «набридло», «втомився»;

- *прагнення дорослих при виникненні навіть незначних труднощів у дітей самим виконати доручену справу*, аби зекономити час і не витратити зайвих емоційно-вольових зусиль на мотивацію, вправляння, допомогу тощо. Звикаючи до цього, діти постійно очікують допомоги, їхня ініціативність, активність, самостійність, інтерес до процесу й результату діяльності

знижуються. Як наслідок, потрапляючи в ситуацію, коли треба виконати без сторонньої допомоги навіть нескладне завдання, вони не в змозі мобілізувати свої зусилля, спланувати і довести справу до кінця;

- *намагання дорослих переробити виконану дітьми роботу у них на очах;*
- *пропонування дорослими завищених за обсягом і складністю трудових доручень без урахування можливостей дітей.* При цьому батьки й вихователі забувають, що діти, не досягнувши позитивного результату або перевтомившись після виконання завдання, надалі будуть ухилятися від подібної роботи. Діти перевтомлюються і тоді, коли довгий час займаються однією справою, перебувають в одній позі, користуються обладнанням, яке не відповідає віковим можливостям, виконують значні обсяги завдань у швидкому темпі;

- *захвалювання одних і недооцінювання старань і успіхів інших дітей,* які ще не можуть якісно виконати трудове завдання через брак досвіду, проте небайдужі до результату і докладають чимало зусиль для успішного виконання дорученої справи. Дитина ніколи не відчує радість від праці, поки не подолає своєї невпевненості, не набуде необхідних знань, практичних умінь і навичок, а це можливо лише за умови постійної підтримки з боку досвідченіших дорослих і однолітків;

- *нерівномірне залучення дітей до різних видів праці та форм її організації.* Скажімо, до чергувань частіше залучають дітей, які в родині отримали первинний господарсько-побутовий досвід і володіють відповідними навичками, а тому виконують усі завдання швидше, якісніше, самостійніше за інших. Крім того, оскільки дівчата активніші й відповідальніші у різних видах праці, то їх залучають до цієї діяльності набагато частіше, ніж хлопців. Тому на момент вступу до школи хлопці демонструють порівняно з дівчатами нижчі показники сформованості таких базових якостей, як організованість, відповідальність, працелюбність тощо. Водночас слід відзначити й неабияку привабливість для дошкільників елементарної праці як виду діяльності, що сприяє задоволенню прагнення малюків до самостійності, інтересу до праці дорослих і спонукає наслідувати певні трудові дії у своїй ігровій та предметно-практичній діяльності. Це поступово, з віком наближує дітей до досягнення продуктивного результату праці, відчуття власної соціальної значущості.

Водночас слід відзначити й не аби яку привабливість для дошкільників елементарної праці як виду діяльності, що сприяє задоволенню прагнення малюків до самостійності, інтересу до праці дорослих і спонукає наслідувати певні трудові дії у своїй ігровій та предметно-практичній діяльності. Це поступово, з віком наближує дітей до досягнення продуктивного результату праці, відчуття власної соціальної значущості.

Хоч трудова діяльність тільки починає формуватися у дошкільному віці, вона виявляє істотний вплив на розвиток психіки дитини, на формування її особистості.

Знайомлячись із навколишньою дійсністю шляхом безпосередніх спостережень, а також за допомогою словесних пояснень, які дає вихователь, дитина поступово дізнається про працю людей і про те значення, яке має праця в нашому житті.

Так, дошкільник дізнається, що його мати разом з іншими «тьотями» і «дядями» працює на ткацькій фабриці і виготовляє тканини, з яких робиться одяг, що його батько працює шофером і перевозить на автобусі багато дорослих і дітей, які поспішають на роботу, в школу, в дитячий садок. Він спостерігає працю вихователів, лікарів і обслуговуючого персоналу у себе в дитячому садку і працю продавців, будівників і представників багатьох інших професій під час прогулянок, на вулиці. В результаті дошкільники починають розуміти, що праця — це дуже потрібна, а разом з тим дуже важлива і почесна справа, і самі прагнуть якось залучитися до праці.

Такого роду прагнення виявляється насамперед у грі. Адже більшість дошкільних ігор відображає сцени з трудової діяльності дорослих. Разом з тим у дитини виникають спроби не тільки зображувати працю в грі, але і взяти в ній практичну участь, допомогти, наприклад, матері в домашньому господарстві, як-небудь включитися в роботу батька або старшого брата, коли вони теслярюють, лагодять які-небудь прилади, роблять електропроводку. Хоч користь від такої допомоги для дорослого невелика, проте прагнення маленької дитини до праці треба всіляко підтримувати.

Якщо ознайомлення з працею дорослих постійно поєднується з посиленою для дошкільника участю в трудовій діяльності сім'ї або колективу дитячого садка і при цьому створюються умови для радісної праці дітей, то в них поступово зміцнюється бажання працювати і як можна краще виконувати доручену справу.

Важливу роль у вихованні у дитини-дошкільника любові до праці відіграє організація дитячого колективу. Беручи участь у трудовій діяльності колективу дітей, який поступово складається під впливом вихователя у процесі колективних ігор і занять, а також виконання найпростіших трудових обов'язків, мало-помалу діти привчаються не тільки до сумісних дій, але й до розподілу ролей і обов'язків у межах єдиної колективної діяльності. Так, наприклад, діти привчаються до систематичного чергування в дитячому садку, до виконання певних обов'язків у сім'ї тощо. При цьому правильна дія дитини, яка веде до досягнення спільної мети, схвалюється вихователем і дитячим колективом, а неправильна викликає з їх боку негативну оцінку. Таким чином, у процесі колективної роботи створюються сприятливі умови для формування у дитини правильного ставлення до праці.

Види трудової діяльності дошкільника досить різноманітні. Сюди належить праця, пов'язана із самообслуговуванням, допомога дорослим і виконання їх доручень, чергування, робота на ділянці дитячого садка, виготовлення різних виробів з глини, паперу, картону, дерева та інших матеріалів

Діти 2—3 років виконують трудові завдання не заради одержання якогось результату, а заради задоволення, яке їм дає сам процес діяльності. Межі між грою і працею, серйозною справою і забавою ще не визначились— малює, наприклад, просять принести зонтик, а він, повертаючись, скаче на ньому, як на коні. Йому пропонують вимити блюдце, а він пускає його по воді, наче човен.

Невміння планувати свої дії і підпорядковувати їх свідомо поставленій меті, а також обмежений запас трудових навичок заважають молодшим дошкільникам справитися із скільки-небудь складним трудовим завданням. Тому вони обмежуються тільки найбільш простою роботою: допомагають при накриванні на стіл, беруть участь у підготовці кімнати до занять, можуть полити вазон, нагодувати рибку тощо.

Трудова діяльність дітей 4—5 років середнього віку стає складнішою і різноманітнішою. П'ятирічна дитина вже відрізняє працю як серйозну справу від гри. Інтерес до процесу діяльності поєднується з інтересом до результату, продукту праці. Разом з тим створення певного задуму наступних дій починає передувати їх реальному виконанню. Продовжується нагромадження трудових навичок. При виконанні трудових завдань дитина виявляє більше самостійності, менше залежить від допомоги дорослих.

На кінець дошкільного віку у трудовій діяльності дітей появляються нові риси. Так шестирічна дитина цікавиться вже не тільки безпосередніми результатами своєї діяльності, але й тим значенням, яке вона має для інших людей.

Діти під час війни, наприклад, з особливим натхненням готували подарунки бійцям. Діти одного дитячого садка невтомно збирали жолуді, щоб «насадити великий ліс».

Таким чином виникає прагнення зробити щось потрібне, корисне не тільки для себе, але й для навколишніх. Разом з тим складнішою, різноманітнішою стає сама трудова діяльність дитини. Старші дошкільники із захопленням майструють щось із паперу або з дерева, із задоволенням допомагають дорослим у їх домашній роботі, відповідальніше і свідоміше ставляться до доручень, які їм дають. Правильно організована трудова діяльність розвиває у дітей ініціативу й самостійність, привчає їх переборювати перешкоди на шляху до досягнення мети, формує в них практичну кмітливість і творчу уяву, виробляє в них навички поводження з предметами домашнього вжитку.

Особливо важливе значення має трудове виховання маленької дитини для формування в неї моральних якостей, для підготовки її до сумлінного виконання в майбутньому своїх шкільних обов'язків, а потім до активної участі в суспільно корисній діяльності. Так закладається основа формування комуністичного ставлення до праці